

نسخه نفیسی از کتاب الحشایش در کتابخانه آستان قدس رضوی محفوظ است که ظاهر آن منحصربه‌فرد بوده و به وسیله شاه‌عباس صفوی بر روضه‌مطهر، حضرت‌علی‌بن موسی‌الرضا(ع) وقف شده است. این نسخه به علت قدمت و داشتن تصاویر و اشکال مختلف رنگین از جانوران و پرندگان و گیاهان و درختان شایان اهمیت بسیار است و بیش از این در شماره ۲۵ نامه آستان قدس معرفی شده است.

اینک آقای محمدتقی دانش‌پژوه دانشیار دانشگاه تهران که از کتاب - شناسان نامی کشور هستند در معرفی این نسخه شرحی نوشته‌اند که چون مستقیم مطالب اضافی و در معرفی کتاب از دستی دیگر است برای مزید استفاده خوانندگان درج می‌شود.

وقف کتابخانه در روضه مطهره آستان قدس

دیسقوریدوس عین زربی کتابی درباره گیاهان به یونانی دارد بنام «پری‌اولیس یا ترکیس» که در ترجمه عربی «الحشایش والادویه» و به لاتینی ماتریامدیکا خوانده می‌شود. آن را اصطفین پسر بسیل به عربی در آورده و حنین بن اسحاق این ترجمه را اصلاح کرده است. کتاب باید در هفت مقاله باشد ولی آنچه چاپ شده است پنج مقاله بیش نیست (۱).

۱- کتابی دربارسلون در ۹-۱۹۵۲ درشش جلد بنام ماتریامدیکا بکوش سزار دوپلر با مقدمه و حواشی و ترجمه لاتینی چاپ ۱۵۷۰ نشر شده است که مجلد دوم آن ترجمه عربی این اثر است با عنوان «المقالات السبع من کتاب دیاسقوریدوس وهیولی الطب فی الحشایش والسموم ترجمه اصطفین بن بسیل واصلح حنین بن اسحاق» (چاپ دارالطباعة المغربية ۱۹۵۲) - در عنوان مقاله یکم آن آمده «المقالة الاولى من کتاب دیو قریدوس فی هیولی علاج الطب ترجمه اصطفین بن بسیل» این چاپ از روی نسخه ایست به خط محمد بن عبدالملک بن طریف در مریه برای خودش. نسخه‌های عربی و یونانی و کاستیلانا در این چاپ با هم سنجیده شده است.

مهران بن منصور بن مهران مسیحی مترجم السماء والعالم ارسطو هم این کتاب را از سریانی به عربی برگردانده و آن در هفت مقاله است . تنها نسخه آن در آستان رضوی است چنانکه ترجمه السماء والعالم هم در این کتابخانه یافت می شود (فهرست فیلمها ص ۳۱۶ و ۳۳۸) .

او این ترجمه را برای خسرو ایران ملك ديار بكر الباینانج قتلغ بك ابوالمظفر البی پسر شمر تاش پسر ایل غازی پسر ارتق ترکمانی (۵۴۷-۵۷۵) ساخته است. صلاح-الدین المنجد رساله‌ای درباره این ترجمه در ۱۹۶۵ بنام «مقدمه کتاب الحشایش و الادویه لیدیسقوریوس ترجمه مهران بن منصور بن مهران» نشر کرده و فؤاد سزگین (۳ : ۶۰) هم از آن یاد نموده است .

سزگین می نویسد که این کتاب را ترجمه ایست به فارسی از علی بن شریف حسینی (سرای احمد ۳ ش ۲/۲۱۴۷ برگ ۲۰۴-۴۸۵ نوشته ۸۶۷) .

در فهرست استوری (۲ : ۱۹۵) از فهرست ادویه کتاب دیوسقوریوس در هفت فصل به زبانهای فارسی و عربی و هندی و یونانی و کشتیلا نسخه ۴۴۱ آصفیه (۲ : ۹۶۲) یاد شده است و این یکی جز تفسیر اسماء الادویه ابن جلجل خواهد بود (مجلس ۴ : ۲۰۴) .

غیاث الدین محمد رضوی که گویا در آستان رضوی طوس می زیسته است پیش از ج ۱۰۶۸/۲ ترجمه عربی مهران پسر منصور پسر مهران را به فارسی در آورده است. نسخه‌ای از آن در کتابخانه بنیاد خاورشناسی فرهنگستان لنینگراد (ش ۱۴۳ D) هست (فهرست ۱ : ۴۳۲ ش ۳۳۶) و من آن را خوانده و به دقت بدان نگریسته ام .

این نسخه به خط نستعلیق است مورخ ج ۱۰۶۸/۲ ، با سر لوح و جدول زرد لاچورد عنوانها در هاشم به شگرف ، با حاشیه‌هایی به عربی و فارسی ، با تصویرهای رنگین گیاهان هر یک در جای خود ، در ۱۷۴ برگ ۲۲ س رحلی .

در ص ۴ آن خط و مهر محمدولی میرزای قاجار قوائلو پسر چهارم فتح علی-

شاه (۱۲۰۳-۱۲۸۱) دیده می‌شود و او می‌نویسد که من در خراسان در سال ۱۲۳۲ که از طرف فتح‌علی‌شاه صاحب اختیار آنجا بوده‌ام آن را به دست آورده‌ام .
 سرگذشت اودر تاریخ رجال قاجاری از بامداد (۴ : ۳۶) و راهنمای کتاب (۵ : ۳۶) هست . می‌دانیم که دانشمندان روزگارش پنجاه کتاب مذهبی بنام او به نگارش در آورده‌اند .

من در راهنمای کتاب (۴ : ۳۸۰) از روی مجموعه‌ای و آقای ایرج افشار از روی جامع جعفری محمد جعفر منشی طرب اصفهانی (فهرست فیلمها ۶۴) در نشریه کتابخانه مرکزی (۶ : ۳۲۷) این کتابها را بر شمرده‌ایم .

یادداشت محمدعلی ناظر و میرزا بابای مستوفی بسر علی‌اکبر به خط و مهر هردو در ع ۱/۱۲۳۵ هم در نسخه‌ست و هر دو گواهی می‌دهند که یادداشت نخستین به خط محمدولی میرزا است .

نیز یادداشت دیگر از محمد باقر درج ۱/۱۱۴۸ در کتبخانه کاریز که این نسخه ۱۷۰ برگ دارد .

باز یادداشت دیگر که می‌رساند که این نسخه را گراف (۱۸۱۹-۱۸۶۷) در سال ۱۸۶۷ (۱۲۸۴) از ایران آورده‌است با امضای او با شماره ۳۸ .

از این نسخه در مجموعه آسیایی (۶ : ۱۲۹ س ۳۸) گرفته از گزارش نامه فرهنگستان امپراطوری سنت پترزبورگ یاد شده‌است .

آغاز نسخه : بسمله ؛ ابتدا می‌کنم به یاری خدا و خوبی توفیق به نقل کتاب حشایش دیسقوریدوس موسوم به کتاب حشایش و جمیع آنچه فرو گرفته‌است این کتاب از یاد کردن غذاها و دواهای مستهله موجوده از لغت عربی به لغت فارسی از آنچه از لغت یونانی به سریانی نقل کرده‌است ابوزید ربان حنین بن اسحق ... تمام شد امراضی که درین کتاب ذکر شد در جدول . حمد . صلوه ... تم القورد کس و هو الفهرست ...
 قال مهران بن منصور بن مهران الحمد لله الذی خالق فسوی .

انجام : تمام شد این کتاب حشایش که اصل او حکیم دیسقوریدوس به یونانی

جمع نموده و از آن به سریانی نقل شد و از سریانی در زمان یکی از ملوک فارس به عربی نقل شده است و تراب عتبه مرتضوی غیاث‌الدین رضوی به فارسی نقل نموده است .
تمت الكتاب بتاريخ شهر جمید الآخر سنة ثمان وستین و الف من الهجرة النبویه
المصطفویة .

پرو، شکاره علوم انسانی و مطالعات فرسنگی
پرتال جامع علوم انسانی